

Helmonds

30

Kwartaalblad
Heemkundekring
Helmond-Peelland

herfst 2015
€ 2,95

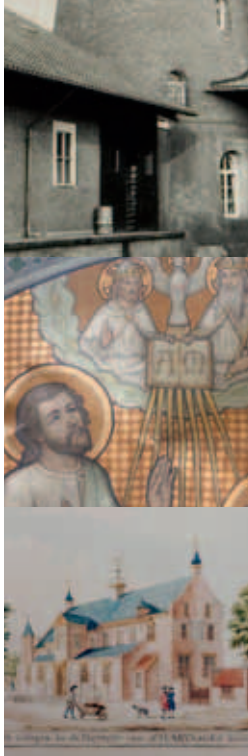
HEEM

*Een mysterieuze tekening
Sociëteit Gezelligheid
Een kleine maar historische erfenis
Het oudste huis van de Bakelsedijk*

inhoud

Van de redactie	3
Van het bestuur	4
Agenda	5
Stiphoutse windmolens	6
Boekbespreking	8
Het oudste huis van de Bakelsedijk.....	9
Sociëteit Gezelligheid	14
Een kleine maar historische erfenis...	18
Een mysterieuze tekening	24
Begunstigers	31

Van de redactie

Het klooster Binderen, in de dertiende eeuw door Maria van Brabant gesticht, werd zwaar beproefd door conflicten en brand. In 1776 werd het afgebroken. Na de Tweede Wereldoorlog vormde zich een *Comité Binderen* met als doel de abdij te herbouwen. Vooruitlopend werd de kapel Binderen gesticht en namen tien Dominicanessen alvast hun intrek in een naburige woning. Omdat er minder interesse bestond dan verwacht, werd het plan niet gerealiseerd. Het door Jan Magis getekende bestek is echter bewaard gebleven. Het werd gevonden op de zolder van een Binderse boerderij.

Voor erfgoed van iets grotere importantie zorgden de twee voormalige Heilig Hartkerken. Het bedehuis aan de Veestraat was ooit het imposantste bouwwerk van de stad. Zo'n schepping zou gekoesterd moeten worden als een rijkelijk bezit. Zo niet in Helmond, de kerk werd onder het mom van een destructieve biktort ontmanteld. Dat heeft niet alleen letterlijk maar vooral figuurlijk veel stof doen opwaaien. Aan de Bindersestraat werd een tweede Heilig Hartkerk gebouwd, maar ook die is uit het straatbeeld verdwenen. Van beide Godshuizen zijn enkele cruciale objecten bewaard gebleven. De meest markante zijn een aantal schilderstukken van de illustere gebroeders Windhausen. Ze werden aan het Gemeentemuseum aangeboden, maar niet geaccepteerd. Door deze dwaling is de toekomst van de kunstwerken ongewis.

Circa tweehonderdvijftig jaar geleden werd in Nederland de eerste

sociëteit opgericht. Het was een besloten vereniging voor notabelen en militairen met een hoge positie. Een eeuw later kwam ook in Helmond zo'n club tot stand. Het was de Sociëteit Gezelligheid die resideerde in de Korenbeurs. Het gezelschap ontstond uit onvrede onder protestante fabrikanten die zich afzetten tegen het fervente katholieke bolwerk. Vanaf 1884 zetelde de sociëteit in de Pantoffelstraat onder voorzitterschap van Adriaan Gillis Wesselman. Tegenwoordig is de club te vinden aan de Prins Bernhardlaan. Aanvankelijk was het een exclusieve en elite club voor mannen uit de hogere klassen. Dat beeld is bijgesteld tot een besloten etablissement voor enigszins gegoede lieden.

Gegoede maar ook minder gefortuneerde mensen, woonden in het historische pand Bakelsedijk 89. Het is het alleroudste huis van die straat. Volgens het Kadaster, de dienst die sinds 1832 onroerende zaken registreert, was het domein in dat jaar nog braakliggend en begroeid met naaldbomen. In 1884 werd op het terrein, waarop intussen het onderhavige huis was gebouwd, een schietaccommodatie voor de *Scherpschuttersvereniging Helmond* aangelegd. Het huis heeft een omvangrijke geschiedenis en door de jaren heen velerlei bewoners gekend.

Ons volgend kwartaalblad verschijnt op 1 januari 2016. Kopij kunt u tot 1 november inzenden aan redactie@heemkundekringhelmont.nl De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht voor stukken in te korten of aan te passen.

Dit is een uitgave van
Heemkundekring Helmond.
Gesticht op 24 mei 1948.

COLOFON

Bestuur

voorzitter
C. Verhofstadt, Sperwerstraat 6, 5702 PJ Helmond
T: 0492 - 537094
E: c.verhofstadt@heemkundekringhelmont.nl

secretaris

W. van Lieshout, Stationsplein 39, 5701 PE Helmond
T: 0492 - 534857
E: w.lieshout@heemkundekringhelmont.nl

penningmeester

F. 't Sas, Beethovenlaan 49, 5707 PS Helmond
T: 0492 - 520945
E: f.tsas@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

G. van Liempt, van Weerden Poelmanstraat 14,
5703 CS Helmond,
T: 0492 - 554233
E: g.liempt@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

Th. Van Stokkum, Paukenstraat 14, 5702 JP Helmond.
T: 0492-533944
E: t.stokkum@heemkundekringhelmont.nl

Lidmaatschap

Kringlidmaatschap incl. abonnement € 25,-
Rekening Rabobank NL10RABO0123855004
of ING nr. NL29INGB 0002641099 t.n.v.
Heemkundekring Helmont

Inlichtingen

algemeen:
E: info@heemkundekringhelmont.nl
Het Baken:
E: baken@heemkundekringhelmont.nl

Public relations

G. van Liempt, T: 0492 - 554233
E: pr@heemkundekringhelmont.nl

Website

www.heemkundekringhelmont.nl

Redactie

Hans Vogels, Martin Geerts, Berry Wijnen, Kelly Geerts,
Marinus van den Elsen
E: redactie@heemkundekringhelmont.nl

Vormgeving/lay-out:

Marinus van den Elsen
Druk: Drukkerij Van Stiphout

Foto's gemaakt door/met dank aan:

RHCe, Hegeman, Hans Vogels, Marinus van den Elsen, Berry van Balkom, Pierre van de Meulenhof, internet

Omslag voorzijde: Interieur van de Heilig Hart kerk in de Veestraat (collectie Mevr. Hegeman-Van Gotum).

Omslag achterzijde: Misschien wel het kleinste gevelsteentje van Helmond. Erop afgebeeld is Sint-Jozef, de patroonheilige van de timmerlieden en arbeiders in het algemeen. Het bevindt zich in een zijmuur van de oude burgemeesterswoning aan de President Rooseveltlaan 4 (foto Marinus van den Elsen).

Van het bestuur

Na het eerste jaar in onze geheel vernieuwde heemkamer in *Het Baken*, kunnen we concluderen dat de verhuizing vanuit Con Brio alleszins succesvol is geweest. We beleefden een perfect heemjaar. Dit is behalve de gastvrije ontvangst en de enorme steun van het Stads-hobbycentrum, mede te danken aan de publieke belangstelling die we vergaarden via het magazine *Het leven in Helmond* en diverse publicaties in de Helmondse weekkrant. Ook de onlangs gehouden open dag is met de intekening van enkele nieuwe leden zeer geslaagd. We mogen dus stellen dat de heemkundekring een vaste plaats heeft verworven in de Helmondse samenleving.

Onze Heemkamer

Elke donderdag bent u welkom op onze heemlocaties in het stadshobbycentrum 'Het Baken', Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Van 10.00 tot 12.00 uur is de genealogiekamer geopend. Hier willen wij u behulpzaam zijn bij het uitzoeken van uw stamboom. 's Middags van 14.00 tot 16.00 uur is de heemkamer toegankelijk voor het verwerven van informatie en kunt u desgewenst onze collecties en bibliotheek

Sinds kort prijkt ons logo markant boven de entree naar de heemkamer. Binnen zijn de wanden voorzien van foto's, schilderijen en kaarten, waardoor een specifieke uitnodigende sfeer is ontstaan. Zowel onze leden als de bezoekers delen deze mening. We gaan een mooie toekomst tegemoet.

kosteloos raadplegen. Altijd staat gezelligheid en kennisverrijking voorop.

Met enige regelmaat ontvangen wij giften en donaties. Al deze schenkingen, groot of klein, worden door ons bijzonder gewaardeerd. Door de veelheid is het vaak niet mogelijk iedereen persoonlijk te bedanken. *Daarom zeggen wij langs deze weg hartelijk dank aan allen die Heemkundekring Helmont een warm hart toedragen.*

Agenda

U ontvangt voor de lezingen en excursies géén afzonderlijke uitnodigingen. Noteer daarom onderstaande data in uw agenda of op uw kalender. Suggesties voor lezingen en excursies blijven van harte welkom.

Donderdag 22 oktober

Excursie naar: **'Kenniscentrum Industrieel Erfgoed'**

Het Kenniscentrum voor Industrieel Erfgoed Helmond e.o. verschaft uitgebreide informatie over het industriële verleden van de stad. Het betreft zowel textiel, metaal, energie als druk. Er worden exposities gehouden en er zijn demonstraties in de handelsdrukkerij en op een handweefgetouw uit de achttiende eeuw. In de stijkkamer is een directiekamer ingericht zoals die in de negentiende eeuw gebruikelijk was. Op screens worden films vertoond van vroeger en nu. Bijzonder is de maquette van het majestueuze PeaPark.

Gedocumenteerde databanken leveren informatie over de Helmondse industrie. Er is een veelheid aan foto's te bekijken en er kunnen naslagwerken worden ingezien over industriële processen.

Aanvang 14:00 uur. Gelieve om 13:45 uur aanwezig te zijn. Maximaal 30 personen. Geen eigen bijdrage. Inschrijving tot 8 oktober bij Gerry van Liempt: e-mail g.liempt@heemkundekringhelmont.nl of telefonisch 0492-554233. Het kenniscentrum is gevestigd aan de Kanaaldijk Noordwest 29.

Dinsdag 24 november

Lezing door de heer Sanders: **'Genezen en geneesmiddelen in Brabant'**

Hoewel Adriaan Sanders zijn arbeidzame leven in de farmaceutische industrie heeft gewerkt, begeeft hij zich in deze lezing op een heel ander gebied, namelijk

dat van oude gebruiken en middelen bij ziekte. Hij gaat in op belezen, geloof, kruiden en medische ingrepen in vroegere tijden. Dat allemaal vanuit het gezichtsveld dat de bevolking arm was en de meeste doktoren duur. Een aantal concrete voorbeelden van Brabantse geneeswijzen passeren de revue.

Wijkhuis De Fonkel, Prins Karelstraat 131. Aanvang acht uur. Eigen bijdrage niet-leden 2 euro, leden gratis. Géén inschrijving vooraf.

Woensdag 16 december

Lezing door de heer Theo de Jong: **'t Oude Huys**

't Oude Huys is de benaming van het voormalige kasteel ten zuidwesten van het huidige kasteel. Het werd omstreeks 1175 gebouwd en geldt als de eerste burcht van de stad. De eerste bewoner, en mogelijk ook de bouwer, was Stefanus van Helmond. Het kasteel was een complex van houten gebouwen en diende als adellijke woning. 't Oude Huys moet welgestelde bewoners hebben gehad. Bij opgravingen werden immers ivoren schaakstukken en zilveren riemgespen gevonden. Naast deze luxe artikelen werden ook stenen kogels, pijlpunten en een schildbeslag aangetroffen.

De burcht is tot de grond toe afgebrand. Uit oude documenten is gebleken dat Maria van Brabant zich intensief bezighield met de wederopbouw van het adellijke huis.

Wijkhuis De Fonkel, Prins Karelstraat 131. Aanvang acht uur. Eigen bijdrage niet-leden 2 euro, leden gratis. Géén inschrijving vooraf.

Stiphoutse windmolens

Aan de zuidzijde van de Gerwenseweg in Stiphout, werd in 1906 een stenen molen gebouwd. Het was een ronde bovenkruier die als korenmolen werd gebruikt. Het gemaal was geen lang leven beschoren, want reeds in 1936 werd hij na slechts dertig dienstjaren buiten werking gesteld. De romp stond nog lange tijd zonder wieken in het landschap. Hij diende als opslagruimte voor de Boerenbond. Later behoorde hij tot de bedrijfsgebouwen van een bouwmaterialenhandel. In oktober 1998 werd het overschot gesloopt.

De molen heeft diverse molenaars gekend. De eerste was Christiaan Brouwers die door zijn zoon Gerardus werd opgevolgd. Van de jaren 1915 tot 1921 was Michiel Coumans molenaar en exploitant, Adrianus van Poppel

nam daarna zijn functie over. De laatste molenaar heette Van de Peppel. De molen was een zogenaamde beltmolen, ook wel bergmolen genoemd. Hiermee wordt een molen bedoeld die op een natuurlijke of kunstmatige verhoging staat, de

De molen aan de zuidzijde van de Gerwenseweg in Stiphout, werd in 1906 gebouwd. Na slechts dertig dienstjaren werd hij buiten werking gesteld.

zogenaamde molenbelt. De heuvel heeft aan weerszijde een doortocht waardoor een paardenspan, voor het laden en lossen, in zijn geheel onder de molen door kan rijden.

Het nostalgische bouwwerk was de opvolger van een houten molen die eerder aan de noordzijde van de Gerwenseweg stond en die in 1905 door brand werd verwoest. Het is niet duidelijk wanneer deze molen werd gebouwd, maar hij staat al vanaf 1644 op kaarten aangegeven. Laatstelijk was hij het eigendom van de weduwe Van der Bruggen. In maart 1834 vond in de molen een tragisch ongeval plaats. In die tijd was de nieuws-

garing in onze regio nog gering, immers de couranten *De Zuidwillemsvaart* en het *Nieuws van de Week* verschenen voor het eerst rond 1880. Maar de *Dordrechtse Courant*, die al vanaf 1790 werd uitgegeven, deed verslag van het incident:

“Uit Stiphout wordt ons van den 14 dezer gemeld, dat in den namiddag circa vijf ure aldaar een verschrikkelijk ongeluk door het instorten van den koren-windmolen heeft plaats gehad. De onderste kruisbalk gebroken zijnde, zakte de molen die malende was, eensklaps achterover en viel in eenen puinhoop ter neder. Van de zeven personen, die zich op den molen bevonden en tegelijk met den molen nederstorten, is gelukkig niemand gekwetst geworden dan alleen de molenaar Sebastianus Arn van Will (14-03-1834 overleden), welke naar de praambalk willende loopen, onder het zware hout geraakte, waardoor hij aan het hoofd zoodanig gekwetst werd, dat hij bewusteloos onder de puinhoopen werd gevonden en vier uren daarna is overleden, achterlatende eene ontroostbare weduwe met drie hulpbehoevende kinderen, waarvan het oudste slechts vijf jaren oud is”.

De romp diende nog lange tijd als opslagruimte voor de plaatselijke Boerenbond. (collectie RHCe)

Boekbespreking

Theo de Jong, Sem Peters en Ivo Vossen:

Verwerkt verleden

In samenwerking met de archeologische dienst van de Gemeente Helmond presenteren Theo de Jong, Sem Peters en Ivo Vossen het boek: *'Verwerkt Verleden, Helmond vanaf de prehistorie tot de nieuwe tijd'*. Hierin zijn de resultaten samengebracht van de archeologische onderzoeken die de afgelopen decennia in Helmond en omstreken werden uitgevoerd. Het boek is geschreven in een toegankelijke stijl, gericht op een breed publiek en geschikt voor de geïnteresseerde leek.

In driehonderd pagina's worden per hoofdstuk de verschillende periodes uit de historie van Helmond behandeld. Hoe en waar leefde men in de betreffende tijd en welke overblijfselen werden tijdens de opgravingen gevonden? De geschiedenis van de stad wordt behandeld vanaf de vroegste steentijd tot de moderne tijd.

Het boek is in een degelijke hardcover en gebonden uitvoering verkrijgbaar in de boekhandel.

ISBN 9789088903298, Prijs: € 24,95.

In de historische reeks 'Het leven in Helmond' is afgelopen kwartaal wederom een nieuwe editie verschenen:

Nijverheid naast textiel en metaal

De textiel- en metaalnijverheid vormen van oudsher de hoofdmoot van de Helmondse industrie. Maar het plaatselijke industriële pallet was en is

veel breder. Omdat het te veel is om in één nummer van *'Het leven in Helmond'* te beschrijven, passeert een bescheiden maar gevarieerd deel de revue.

Helmond presenteert zich de laatste jaren als food City. De huidige voedsel-industrie kent hiervan voorlopers die al lang uit de stad zijn verdwenen. De meest opvallende waren de cacao-fabriek en de margarine- en zuivelindustrie. Deze branches krijgen in het tijdschrift opnieuw aandacht. Ook de Helmondse bierproductie beleefde een bloeiperiode, raakte daarna achterop, maar met Amstel en Skol kwam er opnieuw leven in de brouwerij. Momenteel kent de stad *'Brouwerij de Kat'* een heuse stadsbrouwerij.

In deze zeventiende editie wordt verder aandacht besteedt aan de hout- en golfkartonindustrie, de grafische nijverheid en de vroegere steenfabriek. Ook wordt teruggeblikt op de kaarsenfabriekjes die Helmond ooit kende. De nieuwe editie is weer rijkelijk geïllustreerd, deels met uniek beeldmateriaal.

Het magazine is voor € 4,95 verkrijgbaar bij de boekhandel en supermarkten, en voor leden van Heemkundekring Helmont tegen een gereduceerde prijs in de heemkamer.

Het oudste huis van de Bakelsedijk

door Pierre van de Meulenhof
en Berry van Balkom

Het huis Bakelsedijk 89, het oudste huis van de straat, is gelegen tussen de Van Wellaan en de Straakvensbosdijk. Het is de woning van de heer Berry van Balkom, lid van Heemkundekring Helmont. Hij woont in het huis dat vroeger van zijn grootvader was, de heer Antoon van Dijk, destijds uitbater van café De Heipoort in de Heistraat. Omdat Berry steeds heeft beseft dat het een oud huis is, waarin hij woont, besloot hij om iets meer over de geschiedenis daarvan te weten te komen. Hij wilde bijvoorbeeld wel eens weten wanneer en door wie zijn huis gebouwd was. Uit onderzoek bij het archief bleek, tot zijn grote verbazing, dat er in het verleden een schietbaan achter dat huis gelegen had. Waarschijnlijk heeft zijn grootvader dat nooit geweten, evenmin als het feit dat het huis nog eens ooit een café is geweest.

Toen zijn grootvader het huis kort na de tweede wereldoorlog, in de jaren vijftig, kocht was het slecht onderhouden en vervallen. Er was geen wc in de woning. Die bevond zich een eind achter het huis in een soort poephuisje met daarin een houten bank met een gat, waardoor de behoefte kon worden gedaan. Daaronder zat de beerput. De ontlasting werd met een zogenaamde strontkar opgehaald. Dat was natuurlijk een stinkboel en het was onhygiënisch. Zo'n kar werd ook wel spottend een boldootkar genoemd. Boldoot was in

die tijd een bekende merknaam voor eau de cologne. De woning moest dringend worden gerenoveerd en die renovatie werd uitgevoerd door een vriend van grootvader, Jan Goedhart. De balklagen en de verdiepingsvloer moesten er uit worden gesloopt en opnieuw aangebracht. En er moest nog veel meer gebeuren. Eigenlijk zijn alleen de steense buitenmuren overeind gebleven. Antoon van Dijk ging daarna zelf in het huis wonen en Berry herinnert zich nog goed de tijd dat hij er als jongetje speelde en er kattenkwaad uithaalde,

niet vermoedende dat hij er later zelf zou komen wonen.

De voorgevel van het huis zag er vroeger ook heel anders uit dan nu. De voordeur zat in het midden en links en rechts van de deur was een raam. Op de bovenverdieping zat precies boven de voordeur eveneens een deur. Er waren in de voorgevel boven geen ramen, terwijl zich vóór die deur op de verdieping een balkon bevond. Bij raadpleging van het kadaster, de informatiebron voor diegenen die gegevens van bepaalde percelen willen opzoeken, bleek dat het perceel waarop het huis nu gevestigd is in 1840 stond ingeschreven als eigendom van mevrouw Helena Maria Swinkels-Douven. Zij was de weduwe van Leonardus Swinkels. Het perceel, genummerd C 6, was in die tijd nog onbebouwd en begroeid met dennenbomen. Het kwam in 1832 in bezit van Leonardus. Dat is allemaal te vinden in de alleroudste stukken van de Dienst van het kadaster en de openbare registers, want die instelling registreert de gegevens over onroerende zaken pas sinds het jaar 1832.

Leonardus was een zoon van Peter Swinkels en Maria Klomp en hij was bierbrouwer. Hij is in 1762 geboren en in 1827 gestorven. In de akten staat te lezen dat Helena, na de dood van haar man cijnsopvolgster was met betrekking tot die grond en dat haar enige kind háár cijnsopvolgster zou zijn.

Tussen 1190 en 1800 waren in Brabant veel percelen belast met een zogenaamde cijns. Dat was een bedrag dat iemand jaarlijks moest betalen aan de overheid als hij voor eigen gebruik een stukje grond had gekocht. Maar,

Boven de oorspronkelijke bouwtekening van het pand, onder de huidige situatie.

in 1840, toen Helena eigenaresse was van de grond, hoefde er geen cijns meer betaald te worden omdat het systeem van de cijnzen eind 18e eeuw, tijdens de Franse overheersing werd afgeschaft. De administratie van de cijnzen is in enkele

plaatsen zoals Brussel, 's-Hertogenbosch en ook Helmond grotendeels bewaard gebleven, zodat de eigendom van dat stukje grond aan de Bakelsedijk nog goed te achterhalen was.

Zoals hiervoor gezegd, had Helena maar één kind, een dochter, Maria Elisabeth Swinkels, en die trouwde op 1 december 1826 met Frederik de Bruijn uit het dorp Overlangel in de gemeente Oss, die zo de nieuwe eigenaar werd van het perceel aan de Bakelsedijk. Frederik, die zich datzelfde jaar als wijnkoper in Helmond vestigde, kwam uit een bekende familie van wijnkopers. Hij was een zoon van Stephan Petrus de Bruijn, de stichter van het tegenwoordig nog heel bekende bedrijf 'P. de Bruijn BV', in Nijmegen, wijnkopers anno 1772.

Frederik kwam naar Helmond omdat deze stad bezig was zich te industrialiseren en omdat het nieuw aangelegde kanaal, de Zuid-Willemsvaart, het transport van wijn gemakkelijker maakte. Nadat het eerste stuk van dat kanaal in 1825 was geopend trok dat meteen al ondernemers naar hier. Frederik werd een belangrijke inwoner van Helmond. Hij was jarenlang lid van de gemeenteraad en lid van de Provinciale Staten in Noord-Brabant. In de jaren 1840 tot 1842 ijverde hij voor een verbindingsweg tussen Eindhoven en Helmond. Zo'n weg was nodig want in Brabant waren de straatwegen altijd verwaarloosd. Het verkeer moest zich in die tijd nog redden met zandwegen. Deze verwaarlozing van de verkeerswegen, niet alleen in Brabant maar ook in andere zogenaamde buitenprovincies o.a. Gelderland en Drenthe, had een strategische reden. De kustprovincies

werden hierdoor namelijk beter beveiligd tegen de Franse expansiezucht.

Het duurde echter nog zo'n twintig jaar voordat de verbindingsweg tussen Helmond en Eindhoven daadwerkelijk werd aangelegd als een kiezelbaan vanaf de grindweg Eindhoven-Weert, bij Geldrop, door de dorpen Mierlo en Mierlo-Hout naar Helmond. In 1846 werd Frederik gekozen in de commissie die naar koning Willem II werd afgevaardigd om de wenselijkheid van een spoorlijn over Helmond te bepleiten. Die spoorlijn, Eindhoven-Helmond-Venlo, werd in 1869 geopend. Tenslotte was hij van 1850 tot 1856 ook nog lid van de Eerste Kamer der Staten Generaal.

Frederik had één zoon, Stephan, die al op 45-jarige leeftijd in Helmond overleed. Diens dochter Maria Elisabeth trouwde met de wijnkoper Emile van der Kun, uit Rotterdam. Zij vertrok ook naar die stad en werd moeder van maar liefst vijftien kinderen. Het gehele bezit van de familie De Bruijn in Helmond werd in een openbare verkoop verkocht en zo kwam het perceel aan de Bakelsedijk voor een bedrag van honderdzeventig gulden in eigendom van Gerard Kuijpers, een Helmondse katoendrukker en kastelein.

Het perceel was toen nog steeds onbebouwd en bestond nog altijd alleen uit dennenbomen. Maar daar ging verandering in komen. Op 4 augustus 1883 vroeg scherpshuttersvereniging "Helmond", een vergunning aan om op dit perceel, waarop Gerard Kuijpers inmiddels een huis had gebouwd, een 'schietinrichting met het geweer' te mogen oprichten. De eerste steen van dat huis vermeldt de naam van

Op de plattegrond uit 1898 is de schietbaan aangegeven. De Bakelsedijk loopt in het midden van links naar rechts.

August Sassen, de voorzitter van de scherpshuttersvereniging. Op 11 augustus werd de aanvraag van die vereniging bij openbare afkondiging en aanplakking in behandeling genomen en na voldoende onderzoek werd de vergunning op 2 november toegewezen. Voorwaarde was dat de oprichting binnen zes maanden na dagtekening moest plaatsvinden omdat anders de vergunning zou vervallen.

Het lukte echter niet om binnen zes maanden de nodige werkzaamheden af te ronden. Om het ketsen van kogels te voorkomen moesten aarden verhogingen worden gemaakt van een halve meter hoog, waarvan het voorvlak stijl moest zijn en waarvan het bovenzvlak naar achteren moest afhellen. Die aarden verhogingen moesten liggen op afstanden van vijftig, vijfenzeventig en honderdtien meter. Boven op de kogelvanger moest een naar voren hellend scherm

worden geplaatst van een meter hoog en er moesten twee poorten van steen worden gebouwd, aan de voorzijde helemaal bedekt met planken, met een tussenruimte van ongeveer achttien centimeter. Dat was ter beveiliging in verband met ketsen en voor schotvuil. De vergunning is dus vervallen.

Op 23 november 1884 diende de eigenaar van het perceel, Gerard Kuijpers, zelf een verzoek in bij de gemeente. Dat verzoek was gelijklopend aan dat van de voornoemde schietvereniging 'Helmond'. Hij verzocht om daar een soortgelijke schietinrichting te mogen oprichten. Op 27 december van dat jaar werd de vergunning verleend Gerard is in 1894 op 54-jarige leeftijd overleden. Zijn dochter Ida was het jaar daarvoor met Pieter de Jong getrouwd en waarschijnlijk zijn die twee daar een café begonnen, want Pieter, zoon van een stationschef in Deurne, was eerst schoenmaker maar werd daarna

kastelein en bierbrouwer. Na de dood van zijn vrouw in 1902 is Pieter op 39-jarige leeftijd opnieuw getrouwd. Deze keer met Maria Keijzers.

Pieter verkocht het huis met grond voor zesduizenddriehonderd gulden aan de landbouwer Thomas Rooijackers en diens zus Johanna Rooijackers. Vermoedelijk is toen de schietbaan verdwenen en werd de woning niet meer als café gebruikt. Het perceel stond te boek als huis, erf, tuin en bouwland, het had de kadastrale nummers 2885 en 2886 en was tezamen 1 ha. 88 are en 28 ca. groot.

Dat was een mooi stuk grond voor een korenveld en het was niet te groot voor een boer om het om te spitten. De volgende bewoners van het pand waren de leden van de grote familie Martinali. Die familie bestond misschien wel uit drie gezinnen. Het huis zat helemaal vol. In het bovenhuis waren heel veel kleine kamertjes, van voor naar achter gescheiden door een overloop. Beneden liep een gang door de voorkamer, het voormalige café, naar achter richting koer met daarachter de wc. Die wc bevond zich echt een heel eind achter het huis. Het gebeurde wel eens dat het oude moedertje daar naar het toilet ging en dat kwajongens uit de buurt een houten paaltje onder de klink van de deur plaatsten, zodat ze er niet meer uit kon. Dan galmde het ..broe...oerbroe..oer...

De familie Martinali was geen eigenaar van het pand, die mensen hadden het huis gehuurd van een zekere Johannes Slegers, een landbouwer uit Bakel. Die had het van Thomas Rooijackers gekocht en op zijn beurt had Slegers het huis met grond aan de

Bakelsedijk weer verkocht aan Antoon van Dijk, de grootvader van de huidige eigenaar en bewoner Berry van Balkom. Maar voordat die eigenaar werd, was het werkelijk een komen en gaan op dat adres. In eerste instantie hebben Berry en zijn moeder, nadat zijn vader in Deurne verongelukt was, bij zijn grootouders op de Bakelsedijk ingewoond. Daarna hebben ze er ook nog een tijd ingewoond samen met de tweede vader van Berry, Nol Jetten, die in de jaren vijftig een bekende speler was van de Helmondse voetbalclubvereniging Helmondia 55.

Het café dat Nol Jetten samen met de moeder van Berry runde in de Heistraat was tevens het clubhuis van de voetbalvereniging. Daarna kwam de familie Coolen-Evers in het huis. Twee van hun kinderen werden daar geboren. Vervolgens werden een oom van Berry met vrouw en twee kinderen in dat huis opgevangen. Die oom was destijds naar Canada geëmigreerd en was weer teruggekomen. Tenslotte heeft er nog een broer van zijn grootmoeder bij haar ingewoond, maar toen grootmoeder naar zorgcentrum De Pannehoeve verhuisde kwam het huis vrij voor Berry, die daar uiteindelijk zijn gezin heeft gesticht.

Sociëteit Gezelligheid

door Hans Vogels

Een sociëteit is een besloten gezelligheidsvereniging van gelijkgezinde personen. In de achttiende en negentiende eeuw waren het exclusieve clubs voor notabelen uit de hogere of militaire kringen. Tegenwoordig wordt de benaming ook gebruikt voor alternatieve verenigingen, al wordt het onderdak biedende gebouw dan meestal soos genoemd. Helmond kent een van de oudste clubs van ons land. Het is de Sociëteit Gezelligheid die in 1871 werd ingesteld, 2016 is dus een jubileumjaar want dan bestaat de club honderdvijfenveertig jaar.

Sociëteiten bestaan al sinds 1748. In dat jaar werd in Den Haag de eerste club *Grande Sociëteit* opgericht. Het was een puur mannelijke aangelegenheid voor regeringslieden, hoge ambtenaren, adellijken, aristocraten en diplomaten. In een informele omgeving van ontspanning, conversatie, drinken en dineren trachtte men de onderlinge verhoudingen te verbeteren. De besloten club had een eigen onderkomen, kende vaste regels, nam meerderheidsbesluiten en koos haar eigen bestuur. Daarom werd het gezelschap als een minidemocratie aangeduid. Het was een volstrekt nieuw verschijnsel in de Nederlandse samenleving.

Ook Helmond kent zo'n exclusieve sociëteit, al kwam die meer dan een eeuw later tot stand. Het is de Sociëteit Gezelligheid, die aanvankelijk gevestigd was in een huurpand aan de Markt

en vanaf 1940 resideerde in een eigen huisvesting. De club kent zo'n honderd mannelijke leden, die variëren in leeftijd van globaal veertig tot tachtig jaar. De club beoogt een ontmoetingsplaats te zijn waar naast het voeren van sociale gesprekken gelegenheid is voor ontspanning zoals biljarten, bridgen, het bijwonen van lezingen en andere activiteiten zowel binnens- als buitenshuis. Soms zijn die activiteiten ook voor de partners toegankelijk. Zo worden er indirect toch vrouwen toegelaten.

Geschiedenis

Sociëteit Gezelligheid werd in 1871 gesticht. Uit het eerste reglement blijkt dat het een voortzetting was van een toen reeds bestaande sociëteit die zetelde in de Korenbeurs. De club ontstond uit de onvrede onder protestantse fabrikanten die zich afzetten tegen het toenmalige

Sociëteit Gezelligheid was oorspronkelijk gevestigd in de Korenbeurs, gelegen op de Markt tussen Ameidestraat en Kerkstraat.

katholieke bolwerk. De eerste statuten werden dan ook gesigeneerd door vertegenwoordigers van de prominente families Wesselman, Van Vlissingen, Matthijsen, Carp en Everts, maar ook door minder fameuze zoals Deutsch, Kranz, Steyns, en Spaan. Uit de eerste notulen blijkt dat het aantal leden indertijd tussen dertig en veertig lag. De heer Pastoors was de eerste voorzitter, maar werd na korte tijd opgevolgd door apotheker Steyns. De contributie bedroeg vijftien gulden per jaar en er werd zes keer per jaar vergaderd. Op het niet bijwonen daarvan stond een geldstraf van 25 cent, een sanctie van vijf gulden werd opgelegd wanneer men weigerde een bestuursfunctie te aanvaarden.

Op de leestafel lag de *Opregte Haarlemsche Courant*, die al spoedig werd vervuild voor het *Algemeen Handelsblad*.

Een abonnement op het economische tijdschrift *Independence* werd vanwege de hoge kosten slechts met moeite goedgekeurd. Later werd ook het Vlaamse dagblad *De Tijd* toegevoegd. De jaargangen werden aan het eind van het jaar per opbod aan de leden verkocht. In 1874 bracht dat de som van 3,49 gulden op. De sociëteit was cultureel ingesteld. Het muziekgezelschap Aurora en de Crefelder Capelle werden meerdere keren uitgenodigd om concerten in het verenigingsgebouw te geven. Helaas verzette kastelein Taabe zich tegen een dansfeest bij kunstlicht, met als gevolg dat de huur in de Korenbeurs werd opgezegd. Een aantal leden, die waren verenigd in de Helmondsche Bouwvereniging, kochten het pand van de erven De Bruijn aan de Kanaaldijk en verpachtten het aan de sociëteit. Zo kon in 1881 toch het tienjarige

bestaan worden gevierd, zelfs in aanwezigheid van de dames, al had een minderheid van de leden hiertegen bezwaar gemaakt.

In 1884 werd een fraai pand aan de Pantoffelstraat betrokken. De exploitatie van de sociëteit was toen in handen van kastelein Van Hemert en het buffet was verpacht aan de uit Goes afkomstige heer Reitsma. In 1889 werd Adriaan Gillis Wesselman tot erevoorzitter benoemd. In dat jaar werd ook een nieuw carambolebiljart verworven. De sociëteit was zeer exclusief. Er werden concerten gegeven, toneeluitvoeringen verzorgd en in 1904 werd de club met een koninklijk bezoek vereerd.

Sociëteit Gezelligheid aan de Pantoffelstraat.

Aan het einde van de negentiende eeuw werden diverse uitvindingen betreffende het gebruik van elektriciteit gedaan. De bekendste daarvan is wel de verbetering van de gloeilamp. Deze lichtbron werd voor algemeen gebruik toegankelijk. Ook de sociëteit kreeg in 1918 elektrisch licht. Vanaf die tijd was de club op alle dagen van vijf tot zeven uur geopend en op woensdag en zaterdag vanaf acht uur 's avonds. De contributie bedroeg nog steeds vijftien gulden per jaar. Als tegemoetkoming in die kosten kwamen het gebruik van zeep en handdoeken, het biljartkrijt, lucifers en twee klontjes suiker per consumptie voor rekening van de kastelein.

Rond 1920 werd de liquiditeit van de sociëteit minder rooskleurig, maar kreeg zij een positieve wending omdat het gebouw voor een acceptabele prijs kon worden verkocht. De activiteiten

werden tijdelijk ondergebracht in een complex van de *Kaulen Stichting* aan het kanaal. Op de hoek Wesselmanlaan en Prins Bernhardstraat werd een braakliggend terrein aangekocht, waarop het huidige onderkomen werd gesticht. Het gebouw werd met enig feestelijk vertoon betrokken, maar niet lang daarna brak de Tweede Wereldoorlog uit. Enigszins voorbarig werd de drankvoorraad vernietigd, maar met een extra krediet werd die toch weer op peil gebracht. Niettemin werd het drankgebruik gerantsoeneerd. In 1943 werd de sociëteit door de Duitse en eind 1944 door de geallieerde troepenmacht bezet. Noodgedwongen werden de bijeenkomsten tijdelijk op het kantoor van Rutgers aan de Marktstraat gehouden, maar kort na de bevrijding kwam het sociëteitsgebouw weer

beschikbaar. Omdat het pand door het oneigenlijke gebruik was beschadigd, was enige restauratie zeer gewenst. Met enkele donaties en een renteloze lening kwamen de meest belangrijke reparaties tot stand.

In 1951 kon het tachtig-jarige bestaan worden gevierd met een diner dansant. Met de expansie van de Helmondse industrie steeg ook het ledental. De jaarcijfers lieten geen verliezen meer zien en er kwam geld uit eigen middelen beschikbaar voor onderhoud aan zaal en meubilair. In 1964 werd een ingrijpende vernieuwing van de sociëteitszaal uitgevoerd, al moest daarbij wel een beroep worden gedaan op financiering door derden. Een jaar later werd het pand feestelijk heropend. In 1971 werd het eeuwfeest van Sociëteit Gezelligheid uitbundig gevierd.

De sociëteit had eertijds een chique karakter en was uitsluitend bestemd voor lieden met een hoog maatschappelijk aanzien. Toelating tot het gezelschap kon enkel worden verleend na een uitvoerige ballotage, waarbij aan de hand van opgestelde criteria onderzocht werd of

Doe je boordje goed. Vader moet als achtenswaardig sociëteitslid gekleed gaan.

het aspirant-lid voldeed aan de eisen die aan het lidmaatschap waren gesteld. De lat lag hoog, daarom waren louter mannen uit de hogere klassen lid van de toen nog elite club. Dit beeld is in de loop van de tijd bijgesteld. Het karakter is veranderd in een besloten etablissement voor enigszins gegoede lieden.

Bron: Nico Buijs

Sinds 1940 is de Sociëteit Gezelligheid gevestigd aan de Wesselmanlaan hoek Prins Bernhardstraat. (foto Hans Vogels)

Een kleine maar historische erfenis

door Hans Vogels

Helmonds fraaiste gebedshuis stond ooit midden in de Veestraat. Het was een kruisbasiliek met een vieringtoren¹, ontworpen door de befaamde architect Pierre Cuypers. Na de samenvoeging van de parochies Heilig Hart en Sint Lambertus, had het kerkbestuur niet de middelen om beide gebouwen te onderhouden. Omdat de Heilig Hartkerk in slechte staat zou verkeren, werd ze in 1957 gesloopt. Hiermee verloor Helmond een van de mooiste bouwwerken die de stad ooit kende.

De driebeukige neogotische kerk was een van de laatste grote werken van Cuypers, wiens naam in een adem genoemd mag worden met het ontwerp van het Amsterdams Rijksmuseum. De architect gaf niet alleen honderden kerken, kapellen en kloosters vorm, maar restaureerde ook bedehuizen in zijn eigen karakteristieke stijl. Hij ontwierp ook de troon waarop de koning jaarlijks zijn troonrede uitspreekt. De afbraak van de Helmondse kerk heeft niet alleen letterlijk maar vooral figuurlijk veel stof doen opwaaien.

De aanbesteding vond plaats in 1897, drie jaar later werd het kerkgebouw plechtig ingewijd. Rond 1950 zou in het houtwerk de vraatzuchtige boktor zijn aange troffen, die grote schade zou aanrichten aan de constructie. De kranten stonden

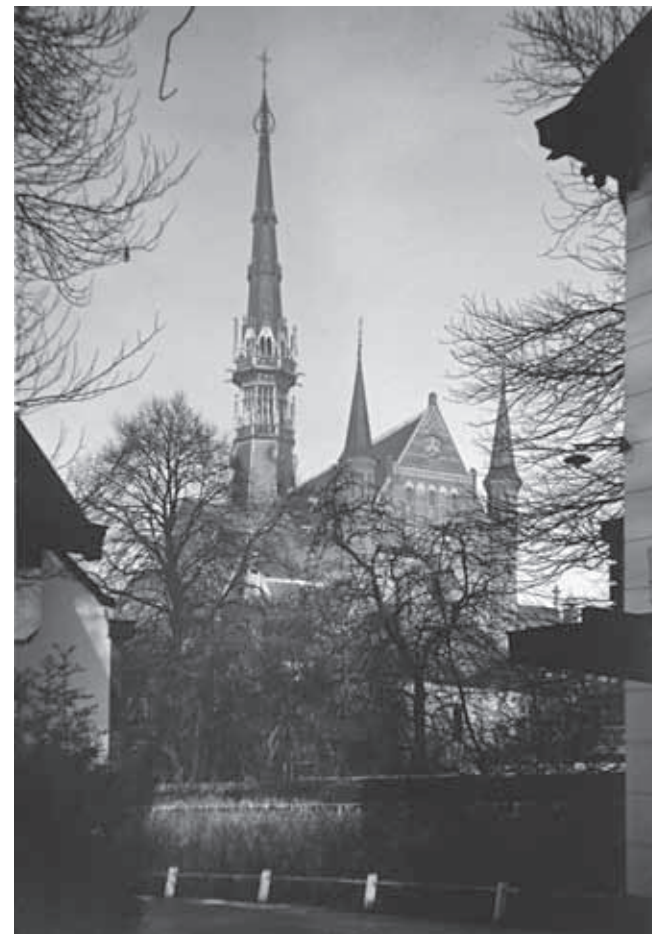
maandenlang vol over het beestje dat volgens ingewijden de statige toren al teisterde. Afbraak van de kerk zou daarom onvermijdelijk zijn, al leek de lucratieve verkoop van de grond, om de bouw van winkels mogelijk te maken, een meer voor de hand liggend motief. De historische toren werd in 1952 gesloopt. Hiermee waren de problemen voor de kerk nog niet voorbij. De onderhoudskosten werden te hoog bevonden en de onderbouw zou in een zodanige staat verkeren dat het monument niet gehandhaafd kon worden. In 1957 vond het zijn Waterloo.

Ter vervanging werd aan de Bindersestraat een nieuwe kerk in gebruik genomen. Ook deze was een kruisbasiliek en eveneens voorzien van een vieringtoren. Het was een traditioneel bakstenen bouwwerk uit het oeuvre van architect

Hendrik Willem Valk, wiens zoon Gerard ook bij de bouw betrokken was. Het bestond uit een middenschip met zeven traveeën² en twee dwarsbeuken. De toren reikte tot aan de nok van het schip en was voorzien van een arcade en een omgang. Hierop stond de markante spits. Ook dit Godshuis was geen lang leven beschoren. In 1982 werd het aan de eredienst onttrokken en kort daarna afgebroken.

Erfenis

Van de twee kerken zijn enige essentiële objecten bewaard gebleven.

De Woenselse Petruskerk werd deels ingericht met meubilair dat uit de eerste Heilig Hartkerk afkomstig is, maar een respectabel gedeelte werd verscheept naar Ghana. Het werd gebruikt voor de inrichting van de nieuwe Heilig Hartkerk van Winneba, waar de Helmondse pater Hans van de Ven werkte en veel voor de parochie betekend heeft. Het betreft in hoofdzaak het altaar en de handgesneden communiebanken. Enkele originele glas in lood ramen werden hergebruikt voor de nieuwe kerk aan de Bindersestraat, maar het merendeel

werd aan Godshuizen in het buitenland geschonken. De mooiste herinneringen zijn zeven religieuze schilderijen met een formaat van twee bij drie meter. De werken zijn vervaardigd in het Roermondse atelier Windhausen, dat stamt uit een familie van kunstenaars.

Smalle Haven, gezien vanuit de kasteeltuin. In het midden de kerk Heilig Hart in de Veestraat, rechts de woning van Petit en Fritsen, later de ambtswoning van de burgemeester, dat gesloopt is ten behoeve van de aanleg van de Kasteel- Traverse. (Foto Hegeman)

Niet museaal bevonden

In het Roermondse atelier Windhausen kwamen fraaie beeldhouwwerken en schilderijen tot stand, die werden vervaardigd door de broers Joseph, Albin en Paul Windhausen. Zij leverden traditionele kunst in een neogotische stijl, maar werden ook door Romaanse genres beïnvloed. Door veranderende liturgische inzichten en oorlogsgeweld zijn de meeste werken verloren gegaan, maar gelukkig zijn ze nog op enkele plaatsen terug te vinden, voornamelijk in Limburg en het Duitse Nordrhein-Westfalen.

Ook de uit de Heilig Hartkerk afkomstige tableaus zijn door het kunstatelier Windhausen vervaardigd. Het betreft religieuze schilderijen met een afmeting van twee bij twee meter. Na de afbraak van de kerk in 1957, werden ze ter beschikking van het Gemeentemuseum gesteld. Op het aanbod werd indertijd negatief gereageerd. Recent werd andermaal op de schilderijen gewezen. Helaas was men opnieuw van mening dat de historische werken niet in de Helmondse collectie passen. Je kunt je afvragen wat de taak van een Gemeentemuseum is. Het conserveren van belangrijke kunstobjecten uit de stadshistorie zal wellicht daartoe behoren. De toekomst van de meesterstukken is nu ongewis.

*In november worden de verloren gewaande werken van het Kunstatelier Windhausen aan het publiek gepresenteerd, in de expositieruimte van Bibliotheek Helmond-Peel. Zes weken lang zullen de kunstwerken samen met andere bewaarde objecten van de twee Heilig Hartkerken, te zien zijn. De officiële opening van de expositie, die op initiatief van Heemkunde Helmont wordt gehouden, zal op **zondag 29 november** plaatsvinden.*

De schilderijen bevinden zich in de collectie van Huub Noten. De heemkamer beschikt over een zilveren schepje met de tekst 'God tot lof'. Het is gebruikt bij de eerste steenlegging in 1897. Het was in bezit van een neef van de in 2007 overleden kapelaan Gust Klessens, die later rector in het Elkerliek Ziekenhuis was. Het schepje was aan Heemkundekring Pladella Villa geschonken, die het bereidwillig afstond.

Huub van de Vrande, oud directeur van het gelijknamige sloopbedrijf, bezit een houten tableau met een voorstelling van Maria en het Heilig Hart. Het stond oorspronkelijk in het voorportaal van de kerk aan de Veestraat en kreeg daarna een ereplaats in het nieuwe Godshuis. Het houtsnijwerk stond ooit op een sokkel met de inscriptie 'Uit dankbaarheid voor de bevrijding 1945'. Het voetstuk is nu in het bezit van een onbekende verzamelaar, maar het kunstwerk zelf is dus behouden gebleven.

In de kapel van het Elkerliek Ziekenhuis staan twee gipsen beelden. Het betreft beeltenissen van Sint Severinus en de Heilige Eloy. Het zachte materiaal waaruit ze bestaan, was de belangrijkste oorzaak van enige beschadigingen, daarom werden ze in 2007 gerestaureerd. Nu staan ze keurig hersteld in de hal van de kapel.

Het zijn historische sculpturen. Voor ze de kapel opsierden, stonden ze in de Heilig Hartkerk in de Veestraat. Daarna kregen ze een plaats in de nieuwe kerk aan de Bindersestraat.

Een ander deel van de kerkelijke erfenis bevindt zich in de Stiphoutse Oude Toren, welke het restant is van een middeleeuwse

Dit houten tableau van het Heilig Hart stond in het voorportaal van de kerk in de Veestraat. Na de afbraak verhuisde het naar de nieuwe kerk aan de Bindersestraat. (Foto Hans Vogels)

De fraai gevormde torenspits van de tweede Heilig Hartkerk ontsnapte aan de slopershamer. Sindsdien staat hij in een voortuin aan de Burgemeester Krollaan. (Foto Hans Vogels)

Heilig Hartkerk aan de Bindersestraat, een ontwerp van Hendrik Valk. (Foto Hegeman)

kerk. De toren is nu uitgerust met een spits en houten klankborden in de galmgaten, maar dat is niet altijd zo geweest. Het is het gevolg van een ingrijpende restauratie in de jaren zeventig van de vorige eeuw. Na de sloop van de tweede Heilig Hartkerk werd het resterende uurwerk in de Oude Toren geplaatst. In Stiphout weten ze sindsdien hoe laat het is.

Er is nóg een in het oog springend segment van de tweede Heilig Hartkerk behouden. Het betreft de fraai gevormde torenspits, waarvan het beneden- en middenstuk achthoekig en het bovenstuk peervormig is. Hij werd vervaardigd door

Aannemersbedrijf Dirks & Zn. De spits ontsnapte aan de slopershamer omdat hij door de firma Meulendijks werd gekocht. Sindsdien staat hij pontificaal in de voortuin van de familie aan de Burgemeester Krollaan.

- 1 Een vieringtoren is een kerktoren die midden op de kruising van een kerk staat.
- 2 Een deel van een gebouw, dat wordt bepaald door twee steunpunten in de lengterichting.

Met dank aan:

Huib van de Vrande, Helmond.
Huib Noten, Helmond.

En dan nog iets ...

Onder de veranda van Huib van de Vrande staat een kerkbank. Het is een eikenhouten kniel- en zitmeubel uit de voormalige Heilig Hartkerk aan de Bindersestraat. Daar stond het meubelstuk in het middenschip met ruim zicht op het altaar en de preekstoel. Het was de vaste plaats van Van de Vrande senior als hij op zon- en feestdagen aan de eucharistieviering deelnam. De plek kenmerkte zich door talrijke schroeivlekken aan de rugzijde van de bank voor hem. Daarin was een soort lessenaar aangebracht, waarop de achterliggende rij mensen hun kerkboek legden. Vader Van de Vrande was een fervente roker. Hij had altijd een sigaar in zijn mond, dus ook als hij ter kerke

ging. Omdat roken in een bedehuis niet gebruikelijk en zelfs profaan is, legde hij het nog brandende genotmiddel in die lessenaar, met de nodige brandplekken tot gevolg. De bolknak doofde vanzelf en na de eredienst stak hij er gewoon de brand weer in. De pastoor was van de brandende kwestie op de hoogte. Maar ach, voor een godsdienstig mens zie je dat door de vingers.

Voor een ander memorabel gebeuren zorgde een bewoonster van de Heistraat. Aan de totstandkoming van de tweede Heilig Hartkerk kon iedereen letterlijk een steentje bijdragen. Als donatie kon men voor één gulden per stuk bakstenen kopen, die waarlijk voor de

bouw gebruikt werden. De vrouw vond dat een uitstekende gedachte, betaalde voor vier stenen en participeerde aldus in de nieuwe kerk. Na

de afbraak in 1982 kwam ze haar eigendom claimen. De sloper gaf haar begripvol vier keurig afgebikte stenen en de vrouw keerde tevreden

huiswaarts. Enkele jaren later meldde ze zich opnieuw bij het sloopbedrijf. De stenen lagen haar in de weg en ze wilde ze voor hergebruik afstaan. De vrouw werd voor de tweede keer bewierookt voor haar schenking. De bewuste stenen liggen nog steeds als een kleine relikwie op de werf van het sloopbedrijf.

Een mysterieuze tekening

van de voormalige abdij van Binderen

door Pierre van de Meulenhof en Sjaak de Waal

Enkele maanden geleden kreeg ik een email van Sander Tel, een neef van Kees Tel, schrijver van het boek 'Bijnderen locus Imperatricis', dat de Heemkundekring enkele jaren geleden opnieuw heeft uitgebracht. Het bericht bevatte enkele afbeeldingen van het gebied (eiland) waarop het klooster van Binderen heeft gestaan. De hiernaast afgebeelde illustratie doet denken aan een luchtfoto, maar geeft wel een beeld zoals het klooster er rond 1400 moet hebben uitgezien. Tel vertelde dat hij de tekening kreeg van een kennis die hem had gevonden op de zolder van een boerderij tegenover Kuijpers op Binderen. Ook vertelde hij dat het werk door Magis is gesigeneerd.

Gewapend met deze kennis informeerde ik bij de heer Herman Magis, gepensioneerd directeur van het bekende architectenbureau. Die beweerde stellig dat het een tekening betreft van zijn vader Jan Magis. Deze zou de prent vervaardigd hebben in opdracht van de heer Snackers, die zich na de Tweede Wereldoorlog inspande om van Binderen een soort bedevaartplaats te maken. Echter nadat de huidige kapel van schapenstal tot kapel was getransformeerd en er minder belangstelling voor het idee bestond dan verwacht, werd het plan om ook het

klooster te herbouwen niet verwezenlijkt. De tekening van de oude architect heeft nog jaren in het kantoor van het architectenbureau gehangen.

Daarna heeft pater Han Magis o.f.m. het schilderijtje aan Binderen gegeven, zodat het in de pastorie of in het klooster van de zusters terecht zou komen. De vraag rijst welke bronnen tot de compositie van de tekening geleid hebben. Ik heb in mijn eigen archief enkele illustraties bestudeerd. Om de contouren van het klooster te kunnen schetsen, heeft

de architect mogelijk dezelfde beelden gebruikt. Hoe het de kerk en het klooster verliep vertelt Sjaak de Waal.

Keizerinnedal

Het is zeventig jaar geleden dat er na eeuwenlange afwezigheid weer zusters naar Binderen kwamen. Tien dominicanessen van Bethanië uit Venlo hielden in 1945 hun blijde intocht. Ondanks het ijzig koude weer was de publieke belangstelling groot. Het Helmonds college van B. en W. en deken Van der Hagen verwelkomden

de zusters die in processie, voorafgegaan door twintig bruidjes, werden begeleid naar de kapel waarvan de nieuwe klok de gelovigen tot een plechtig lof opriep. Wat was de bedoeling van dit alles?

Er was in Helmond een Stichting Onze Lieve Vrouw van Binderen opgericht met het doel om op de oude abdijgrond de Mariaverering te herstellen. Wederopbouw van de oude Maria-abdij voor zusters die daar in altijd durende aanbidding van het Heilig Sacrament gingen

De tekening van Binderen zoals het er uit had moeten zien, gemaakt door Jan Magis. (foto Pierre van de Meulenhof)

Tekening van het klooster Binderen in het handschrift van Andries Schoemaker naar een tekening van Abraham de Haen. (collectie RHCE, origineel Universiteit Tilburg, Brabant Collectie)

was aanvankelijk het streven van de stichting. Ook zou op het abdijgebied een centrum van katholiek leven gevestigd worden. De dominicanessen van Bethanië bleken bereid om daarvoor naar Helmond te komen. Als algemene taak namen zij 'de godsdienstige en sociale verheffing van meisjes en vrouwen uit Helmond en directe omgeving, speciaal van fabrieksmeisjes en arbeidervrouwen,' op zich. Zolang er nog geen nieuw klooster gebouwd was vormde een op genoemd terrein gelegen woonhuis de eerste behuizing. Ook moest er een naam voor het kloostertje bedacht worden. Omdat de orde van de zusters van Bethanië wel de leliënorde genoemd wordt, suggereerde men de naam Leliëngaarde of Leliënhof. Dat was mooi te combineren met de bestaande oude benaming van O.L. Vrouw van

Binderen, Lelie onder de Doornen. Toch werd het voorstel verworpen daar het te weinig verband met de geschiedenis van de abdij van Binderen bleek te hebben. Moeder Imelda, de algemene overste van de zusters van Bethanië, vond de naam wel mooi klinken, maar de uitleg te gezocht. Zij voelde meer voor het historische "Sancta Maria de valle imperatricis" en dat in een Nederlandse vertaling als bijvoorbeeld Onze Lieve Vrouw van Keizerinnedal of Keizerinnedal zonder meer. Maria was voor haar immers ook keizerin. En zo zou de traditie die op Binderen zo'n grote rol speelde geen geweld aangedaan worden. Volgens de overlevering had namelijk keizerin Maria, de weduwe van de Duitse keizer en de zuster van de hertog van Brabant, in 1231 de abdij gesticht.

De zusters bleven op Binderen voorlopig eng behuisd zodat zij geen kans zagen om hun voorgenomen godsdienstig en sociaal werk onder de werknemende meisjes en vrouwen van Helmond en omgeving ter hand te nemen. Hun taak bleef nu noodgedwongen vooral beperkt tot naai- en herstelwerk om te voorzien in hun levensonderhoud, waarmee ze het overigens wel erg druk hadden. Het verhaal gaat dat de zusters ook per advertentie hun diensten voor het wassen en herstellen van paramenten, kerkgewaden, aanboden. Prompt meldde zich toen aan de deur van het miniklooster een Helmondse huismoeder die haar haar door de verbaasde zuster wilde laten wassen en permanenten.

Lang zijn de zusters niet op Binderen gebleven. Er ontstonden spanningen met de stichting omdat ze erop uit waren een

voogdiggesticht op te richten. De zusters vonden hun taak meer op dat gebied liggen. Dat was echter tegen de oorspronkelijke bedoelingen en afspraken in. De stichting zag evenals vele anderen in Helmond op Binderen liever een meer contemplatieve orde gevestigd om er de abdijsgedachte beter tot uiting te laten komen. Toen de tegenstellingen groeiden verzochten de zusters uiteindelijk om de vestiging in Helmond te mogen opheffen. Daarvoor kregen ze van de stichting toestemming, maar de bisschop van Den Bosch wilde dat ze nog enige tijd zouden blijven. Aan dat verzoek gaven ze geen gevolg. Hoe de verhoudingen intussen vertroebeld waren blijkt uit het feit dat de zusters op 30 juli 1949 zonder nadere kennisgeving aan het bestuur de sleutel van het tabernakel uit de Mariakapel achterlieten bij de bewoner van de naburige boerderij en

Het vertrek van de zusters in 1949. Ze zijn, zo te zien, erg opgelucht. (fotopersbureau van de Meulenhof)

midden in de zomer met de noorderzon vertrokken. Wel een schrille tegenstelling tot het warm onthaal door de Helmondse bevolking op die ijzige winterse dag, nu zeventig jaar geleden.

Kerk van Binderen

Wegens dalend kerkbezoek en stijgend geldtekort werd de kerk van Onze Lieve Vrouw Lelie onder de Doornen te Binderen, in 1984 gesloten. De parochie was in 1980 in de pastorale wijk Helmond-Noord opgegaan. Bouwpastoor J. Schellekens droomde op 1 november 1955 bij het ontstaan van de achtste parochie van Helmond nog van een kerk op het historisch abdijterrein van Binderen temidden van een grote nieuwbouwwijk. Maar toen het kerkbestuur de grond er goed en wel verworven had begon Helmond zich naar de kanten van Bakel

uit te breiden en is er zeven jaar lang praktisch geen huis meer in de agrarische omgeving van Binderen gebouwd. Met het oog op nieuwe bestemmingsplannen wenste de gemeente aanvankelijk een houten kerk op het Adelaarplein in afwachting van een definitief godshuis in de buurt van de tegenwoordige Reigerlaan. Het kerkbestuur verzette zich daartegen omdat een definitieve kerk bij de Reigerlaan veel te dicht bij de andere kerken zou komen staan.

In de naburige H. Hartparochie klaagde men toch al over Binderen als *'de panter in de nek van het H. Hart'*. Het verwijt dat deze anatomisch gezien nogal ingewikkelde beeldspraak inhield, kon toch niet verhinderen dat er uiteindelijk een kerk aan de Abdijlaan zou verrijzen. Omdat er dus eerst een voorlopige kerk

Klooster Binderen 1730, repro van een tekening van Hendrik Spilman naar Abraham de Haan. Op de zijmuur van het gebouw staat het jaartal 1597. Op de achtergrond is het poortgebouw te zien. (Collectie RHCE, origineel Universiteit Tilburg, Brabant Collectie)

Pasteltekening van het klooster Binderen, tekenaar Van der Mandere. (collectie RHCE, origineel Universiteit Tilburg, Brabant Collectie)

moest komen, zag de parochie liever een semipermanent gebouw dat later voor andere doeleinden te gebruiken was. Zodoende ontstond er een hal met een grote vrije ruimte zonder obstakels naar een grondplan van de Helmondse architect C. Roffelsen. De vrije dakconstructie werd ontworpen door ir. Pannekoek. Ten gevolge van het krimpen en uitzetten onder wisselende weersomstandigheden heeft deze dakconstructie achteraf veel ellende veroorzaakt.

De kerk van Binderen kon op 13 april 1957 worden ingewijd. Daags daarna op Palmzondag werd J. Schellekens plechtig als pastoor geïnstalleerd. Bij de opening stak burgemeester J. Sweens zijn afkeuring voor de kerk niet onder stoelen of banken door op te merken: *'Als ik dat geweten had,*

dan had ze hier nooit gebouwd mogen worden'. De officiële bouwvergunning zou overigens pas twee weken na de opening bij het kerkbestuur binnenkomen. De burgemeester vond de kerk meer een fabriekshal, die niet paste in die wijk.

Er moest in de beginperiode van alles georganiseerd worden om de bouw van de kerk te bekostigen. Zo waren er zwaar verzilverde lepeltjes te koop met de beeltenis van Onze Lieve Vrouw van Binderen. Toen de bekende Helmonder *'Pastoorke Van Thiel'* eens aan een loterij voor de kerk meedeed en de helft van de beschikbare duizend loten voor zijn rekening nam, greep hij toch naast de prijzen. Zelfs de personeelsleden van de Politie en de *Helmondse Courant*, die op de Zuid-Koninginnewal destijds buurlui van

De noodkerk aan de Abdijslaan kort na haar inwijding in 1957. (Fotopersbureau Van de Meulenhof)

elkaar waren, kwamen op 20 juni 1957 voor Binderen in actie. Zij streden in een voetbalwedstrijd op het Mulo-terrein om de titel 'Kampioen van de Wal'. Het elftal van de krantenmensen zegevierde met 2-1 en nam de titel mee naar het bedrijf. De entreegelden ten bedrage van 157 gulden, gingen naar de kerk van Binderen.

Geld voor een luidklok was er niet. Daarom brachten de parochianen binnen de kortste keren spontaan het benodigde geld bijeen. De klok zou naar Monique Daniëls, de eerste dopeling in de kerk, genoemd worden. De iets vroeger geboren Judith Hammecher verspeelde haar eerstgeboorterecht op de naam van de klok omdat haar vader de doopaangifte bij de koster in plaats van bij de pastoor deed. De kerk van Binderen was in Helmond de eerste waar de priester aan het altaar met zijn gezicht naar de gelovigen stond. Liturgische vernieuwingen werden er vlot

ingevoerd, lectoren en 'misdienettes' waren er spoedig een vertrouwd verschijnsel. De parochie gonsde in haar beginjaren van de activiteiten, blijkende uit de bouw van kleuterschool en jeugdhof en uit de aanleg van de speeltuin; voorts uit het bestaan van o.a. de damescongregatie voor gehuwde vrouwen, het latere Damescentrum, de organisatie voor alleenstaande dames Allmanieza (samenrekking van 'alleen maar niet eenzaam'), de jeugd-drum-band Schotjes van Binderen, met initiatiefneemster zuster Gundulfa, wel niet als tamboer-maitresse maar toch zeker als eerste erelid, of het jongerenkoor, waaruit later jongerengroep Amtosh ('Always Music TO SHow' in plaats van 'always money to short') is voortgekomen.

Begunstigers van de Heemkundekring Helmond

ADMINISTRATIEKANTOOR VAN EKKENDONK
ADRIAANS WONEN EN WERKEN B.V.
AUTOBEDRIJF HOEFNAGELS DEALER CITROËN-HYUNDAI

BLOEMENMAGAZIJN DE SCHUUR
BROECKX - PRAASTERINK MAKELAARS
COENEN

DERISON GROENTE EN FRUIT
DRIESSEN VERF EN INTERIEUR

DRUKKERIJ VAN STIPHOUT
FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF
IL BORGO HUIS MET DE LUTS

KAPSALON ARNO OBERENDORFF
LUNCHROOM PAUL EN RIET
MAREIN ORGANIZING
MOSMAN AUTOSCHADE

O.M.D. NOTARISSEN
RABOBANK
VAN NUENEN RIJWIELHANDEL

WIJNHUIS HELMOND
VAN DER WINKEL IJZERWAREN, GEREEDSCHAP, BOUWBESLAG